

ВОЯГА ЕТМАГАНЛАРГА НИСБАТАН САЛБИЙ ТАЪСИР КУРСАТУВЧ ИЖТИМОЙ ИЛЛАТЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШДА ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИНING ЎРНИ

А.О.Одилов

Иив Академияси 314-Гурух Курсанти

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев тўхталиб: “Гўёки ҳамма нарса жойида, олам гулистон. Агар ҳаммаси жойида бўлса, тўғри йўлдан адашган вояга етмаганлар, жиноятчилик, ишсизлик қаердан пайдо бўляпти? Нега вояга етмаганларга оид давлат сиёсатида лоқайд муносабатда бўлаётган амалдорлар ҳақида оммавий ахборот воситалари, аввало, вояга етмаганлар матбуоти чурқ этмайди?”⁶, - деб, бу масала нақадар долзарб ва ечимини топиш лозим бўлган вазифалардан эканлигини такидлаб ўтди.

Маълумки, ҳуқуқий демократик давлат тараққиётининг ривожини ўсиб келаётган авлоднинг таълим ва тарбия даржасига боғлиқдир. Бунга эришиш учун эса аввало жамият аъзоларининг, шу жумладан вояга етмаган ва вояга етмаганларнинг сиёсий, ижтимоий, маънавий ва ҳуқуқий савияси юқори даражада бўлиши талаб этилади.

Ҳозирги вақтда вояга етмаганлар ҳуқуқбузарлиги ҳақида салмоқли статистик материал тўпланган, уни таҳлил қилиш методикаси асосан ишлаб чиқилган ва булар уларнинг жиноятчилиги ва ҳуқуқбузарликларининг ҳолатини, унинг миқдор ва сифат (таркибий ва бошқа) ўзгаришларини анча аниқ баҳолаш имконини беради⁷.

Вояга етмаганлар томонидан аксарият ҳолларда қасддан одам ўлдириш, ўғирлик, талончилик, қасддан баданга оғир шикаст етказиш, номусга тегиш, босқинчилик, безорилик каби жиноят ва ҳуқуқбузарликлар содир этилиши криминалог олимлар томонидан ўрганилган.

Вояга етмаганлар ҳуқуқбузарлиги катталар ҳуқуқбузарлиги билан бир хил сабабларга эга, бироқ уларнинг таъсир кўрсатиш механизми анча фарқ қилади. Бу сабаблар шахснинг шаклланишига сезиларли даражада таъсир кўрсатади. Мазкур тарбия ташкилий ва стихияли жиҳатларни, тарбия ҳамда тегишли ижтимоий амалиёт таъсирини ўз ичига олади.

Ҳар бир вояга етмаган тарбияси оғир шахснинг хулқ-атвори ўзига хосдир, у ўсмир шахси шаклланишининг объектив ва субъектив омиллари билан белгиланади. Бу тарбия ва профилактика ишларида индивидуал ёндашув етакчилик қилиши лозимлигини англатади.

⁶ Ш.М.Мирзиёев. Конституция – эркин ва фаровон ҳаётимиз, мамлакатимизни янада тараққий эттиришнинг мустаҳкам пойдеворидир/ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 25 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси // URL: <http://xs.uz> (Халқ сўзи, 08.12.2017).

⁷ Абдурашулова Қ.Р. Криминалогия / Дарслик. –Т., 2008. –Б. 154.

Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бу ижтимоий фаолият бўлиб, жамият ривожланиши ва бошқа ижтимоий ҳолатлар билан ўзаро алоқадорликда бўлиб, ўз ўрнига эга. Худди шу маънода, бу жараёнда яқка тартибдаги (индивидуал) профилактикани ижтимоийлашуви жараёнининг бир қисм сифатида қараш керак.

Давлатчилик вужудга келган даврлардан бошлаб ҳукмрон доиралар фуқароларни турли йўллар билан тарбиялаш, уларнинг ўзлари ишлаб чиққан қонун ва қоидаларга амал қилишларига мажбур этиб келганлар ва ўз навбатида адолатсиз бўлсада ўша замоннинг ўзига хос бўлган ҳуқуқий хулқни шаклланишида рол ўйнаган. Шунинг учун шахснинг ижтимоийлашуви унда ахлоқий сифатлар ва ҳуқуқий онгни шакллантиришни келтириб чиқаради. Бу жараёнлар шахсни жамиятда ўрнатилган қоидалар ва тартибларга риоя қилиши ва мослашашишини таъминлайди.

Аммо, ҳар қандай даврда ҳам вояга етмаганларнинг даврга ёки қоидаларга мослашиши жараёни уларга қандай таъсирни кўпроқ қўллаш билан боғлиқдир. Масалан, уларни қандай тарбиялаш ҳамда қандай руҳда ўстиришга боғлиқ. Шунини алоҳида таъкидлаб ўтиш жоизки, ҳар қандай шахсни ўзи униб ўсган мамлакат, миллатининг урф-одатлари асосида тарбиялаш, шу билан бирга ўзга миллатларнинг одатларини ҳурмат қилиш руҳида тарбиялаш уларни комил инсон этиб тарбиялашда муҳим аҳамият касб этади, ваҳоланки, ўз ҳалқини сеувчи ва ўзга миллатларни ҳурмат қилувчи шахсина ҳуқуқбузарлик содир этмайди, атроф муҳитга доимо ҳурматда бўлади.

Шу ўринда, Туркистон маърифатпарвари, мутафаккир, педагог ва ахлорқшунос Абдулла Авлоний: “ўгай тарбиядан” кўра миллий тарбиямиз усулларини янгилашни афзал билади ва ва ўз даврини “Тарбиянинг замони – тарбиянинг айна вақти” деб атайди. Унинг бу борадаги қарашлари ҳануз ўз кучини йўқотганмаганлигини, тарбия – ҳозир ҳам жамият учун долзарб муаммо эканлигини кўриш мумкин. Ўз навбатида Абдулла Авлоний: “Тарбия бизлар учун ё ҳаёт – ё мамот, ё нажот – ё ҳалокат, ё саодат, ё фалокат масаласидир”⁸, деб таъкидлаб ўтиб, тарбиянинг вояга етмаганларнинг ҳуқуқ ва ахлоқ нормаларига риоя қилишини таъминлашда, шунингдек, улар томонидан содир этиладиган ҳуқуқбузарликлар содир этилишини олдини олишда муҳим аҳамият касб этишини кўрсатиб ўтган.

Демак, вояга етмаган шахсларга салбий таъсир курсатувчи ижтимоий иллатлар шаклланишида уни ўраб турган ташқи ва ички муҳитдаги салбий таъсирлар рол ўйнайди ва айнан шу салбий таъсирлар вояга етмаганлар томонидан ҳуқуқбузарликлар содир этилишига олиб келади.

⁸ Шер Абдулла. Ахлоқшунослик. Маърузалар курси.,Т.:“ЎАЖБНТ” Маркази, 2003, 256 б.

Шу боисдан, вояга етмаганлар ҳуқуқбузарлигининг олдини олишни кучайтиришга қаратилган аниқ чора-тадбирлар ишлаб чиқиш ва амалга ошириш муҳим аҳамият касб этади. Шу сабабдан, республикамизда ёшларга оид сиёсат – давлат фаолиятининг устувор йўналишларидан бири бўлиб, унинг асосий мақсади ёшларнинг ижтимоий шаклланиши ва камол топиши, ижодий иқтидори жамият манфаатлари йўлида тўла-тўқис рўёбга чиқиши учун ижтимоий-иқтисодий, ҳуқуқий, ташкилий жиҳатдан шарт-шароит яратишдан иборатдир. Вояга етмаганларнинг ижодий тафаккурини ривожланатиришда, аввало, ёшларни бўш вақтларидан унимли фойдаланишни йўлга қўйиш лозим. Қачонки, вояга етмаган ёшлар ўз қизиқишлари ва қобилиятларини таълим муассасаларида ташкил этилган тўғараклар ва ўқув марказларида мустаҳкамлаб борсагина, ёшларда ёмон илатларга бўлган қизиқиш шаклланишининг олди олинган бўлар эди. Шу нуқтаи назардан қарайдиган бўлсак, ёшларнинг жиноятчилик ва ҳуқуқбузарликни содир этишида уларнинг бўш вақтларидан унимли фойдаланмасдан турли хил ғоялар билан чалғиб қолаётганини кўришимиз мумкин. Бундай ҳолатда вояга етмаганлар билан кўпроқ ижодий учрашувлар, уларнинг иқтидори ва салоҳиятини юзага чиқариш борасида турли хил мусобақа ва беллашувлар ташкил қилиш ёшларнинг жиноятчиликка бўлган мойиллигини олди олинади.

Бугунги кунда ички ишлар органлари фаолиятида инсондаги салбий таъсир курсатувчи ижтимоий иллатлар шаклланишининг дастлабки босқичини аниқлашдаги муаммоларнинг мавжудлиги мавзунинг долзарблигини янада оширади, яъни профилактика инспекторининг вояга етмаганларни салбий таъсир курсатувчи ижтимоий иллатларга жалб этишни олдини олиш фаолиятини такомиллаштириш заруратини келтириб чиқаради.